

# A könyvtáros- és informatikusképzés Magyarországon

Az intézményes, iskolarendszerű könyvtárosképzés Magyarországon meglehetősen későn indult meg, csak a II. világháborút követően, az 1948/49-es tanévben a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem (a mai Eötvös Loránd Tudományegyetem) bölcsészettudományi karán. A képzés megindítását egyetemi szinten az tette szükségessé, hogy ekkor kezdődött el Magyarországon a könyvtárak és a könyvtárügy intenzív fejlődése, ekkortól kezdve alakultak nagyobb számban közművelődési, szak- és iskolai könyvtárak, jöttek létre a különböző, azonos funkciót betöltő könyvtárakból a könyvtári hálózatok, épült ki a könyvtárügy országos rendszere, s mindezek következményeként ugrásszerűen megnőtt a főhivatású könyvtárosok száma, akiket foglalkozásuk hatékony ellátására magas szinten kellett kiképezni.

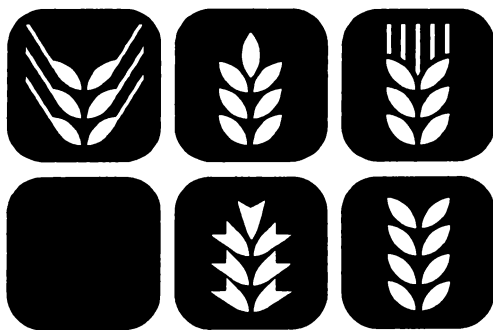
A magyarországi könyvtárügy korábbi elmaradottságát mutatja az is, mekkora volt a könyvtárosok összlétszáma egy-egy időpontban: 1885-ben 245, 1925-ben 359, 1935-ben pedig 761 főfoglalkozású könyvtárost tartott nyilván a hivatalos statisztika. Ez az alacsony létszám is egyik oka annak, hogy mind a 19. század végén, mind a 20. század első felében időnként, rendszertelenül megrendezett tanfolyamokon képezték az önként jelentkező könyvtárosokat, illetve az ország különböző tudományegyetemein (Kolozsvár, Budapest, Pécs, Debrecen) egy-egy magántanár tartott az érdeklődő bölcsészhallgatók számára a könyvtártudomány témakörébe vágó írás- és könyvtörténeti, könyvtártani vagy bibliográfiai szakkollégiumokat, amelyek azonban nem adtak hallgatóik számára könyvtárosi diplomát.

A II. világháborút követően viszont gyors

ütemben nőtt a könyvtárosok száma: 1957-ben 2680, 1966-ban 3600, 1978-ban pedig már 9600 főfoglalkozású könyvtárost tartottak számon.

Az 1948/49-es tanévben meginduló egyetemi könyvtárosképzés keretében helyet kapott már a tájékoztatási szakemberek képzése is, mert – bár a tanterv ekkor még erőteljesen történeti jellegű volt és a muzeális gyűjtemények, illetve a bennük folyó könyvtári tevékenység megismertetésére irányult – a hagyományos bibliográfiai stúdiumok mellett szerepelt benne a dokumentáció is. A későbbiek során, ahogy a közművelődési könyvtárak száma megszorodott, továbbá megnőtt a dokumentációs tevékenység és a tájékoztatás jelentősége, s kialakultak az utóbb említettek intézményei, a képzés követte ezt a fejlődési tendenciát: ennek megfelelően differenciálódott, a történeti tárgyak aránya csökkent, a közművelődési könyvtárosok, valamint a szakkönyvtárosok és tájékoztatási szakemberek számára szükséges stúdiumoké viszont növekedett, napjainkra az informatikai ismeretek egész tantárgycsoporttá terebélyesedtek.

A problémakör világos áttekintése végett el kell mondani, hogy a bölcsészettudományi kar keretében folyó egyetemi könyvtárosképzés időtartama Magyarországon nappali tagozaton



öt év, és a képzés kétszakos. Ennek megfelelően a hallgató a könyvtáros és információs szakja mellé elvben bármely, a bölcsészettudományi karon és a természettudományi karon oktatott szakot, tudományterületet párosíthat (magyar vagy idegen nyelvi – angol, orosz, német, francia, spanyol, olasz stb. – filológiát, továbbá történelmet, művészettörténetet, régészetet, néprajzot, illetve matematikát, fizikát, kémiát, biológiát, földrajzot, geológiát stb.). A gyakorlatban azonban a hallgatók többsége – másik szakját tekintve – magyar, illetve történelem szakos, csak kisebb részük idegen nyelv szakos, a természettudományi szakpárosítás pedig (amely éppen az ilyen jellegű szakkönyvtárak és tájékoztatási intézmények szakemberszükségletét lenne hivatott kielégíteni) jelenleg szünetel. A tervek szerint a következő tanévtől újból lesz rá lehetőség, ahogy az idegen nyelv–könyvtár szakosok számarányának a növelésére is – a magyar és történelem szakosok rovására –, s ezt egyrészt az teszi szükségessé, hogy a magyarországi szakkönyvtárakban is idegen nyelvű a könyvanyag nagy része, a dokumentálandó szakirodalomé pedig majdnem teljesen az, másrészt pedig azért fontos, mert idegen nyelvek ismerete nélkül a könyvtár- és tájékoztatásügy nemzetközi szervezeteinek munkájába és a nemzetközivé vált tájékoztatási tevékenységbe nem lehet hatékonyan bekapcsolódni. Abszolút mértékben is emelni kell a könyvtár szakos egyetemi hallgatók számát, mert az évente végző 10–15 szakember korántsem elegendő a magyar könyvtár- és tájékoztatásügy egyetemet végzett szakemberigényének kielégítésére; ez ugyanis 100 fő évenként.

### **A nappali, levelező és kiegészítő tagozat**

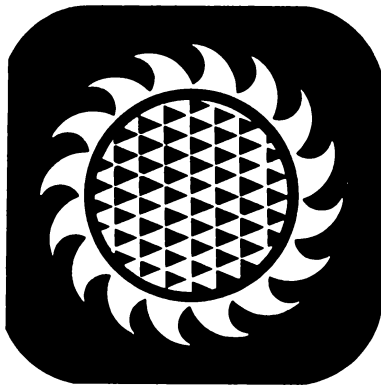
A 10 féléves nappali tagozatos könyvtárosképzés tanterve szerkezetileg, logikailag a következőképpen épül fel: Az I. szigorlat előtt, tehát az első négy félévben ismerkednek meg a hallgatók a könyvtári és informatikai ismeretek, valamint a művelődés- és kommunikációelmélet, a művelődés- és olvasásszociológia alapproblémáival; a minden könyvtári és információs szakember szakmai alpműveltségéhez hozzátartozó történeti előzményekkel, továbbá a könyvtárügyi és könyvtártani stúdiókkal, köztük a bibliográfiai leírással és katalógizálással, illetve az osztályozással és infor-

mációkereső nyelvekkel. Ezeket az alapozó tárgyakat, alapismereteket lezáró I. szigorlat vizsgaanyaga a következő: 1. írás-, könyv- és könyvtártörténet (szóbeli); 2. bibliográfiai leírás, osztályozás és információkereső nyelvek (írásbeli és szóbeli); 3. könyvtárügy, könyvtártan (szóbeli). Az I. és II. szigorlat közötti időben, azaz az 5–8. félévben a tananyag zömét, majdnem teljességét azok a tárgyak alkotják, amelyek vagy kifejezetten a tájékoztatás hagyományos és modern elméleti és gyakorlati stúdiumait tartalmazzák vagy olyan ismereteket, amelyek szorosan kapcsolódnak hozzájuk. Ugyancsak az I. szigorlat után az 5–10. félévben nyílik lehetőség arra, hogy a hallgatók az általános, tehát mindenki számára kötelező tárgyakon kívül speciális kollégiumok keretében egy-egy témakörben – választásuk alapján – elmélyüljenek. E választható ismeretterületek: a) könyvtárügy és könyvtártan; b) szakirodalmi tájékoztatás és informatika; c) könyv- és könyvtártörténet. A teljes képzési időben – tehát 10 féléven keresztül – kötelező szemináriumok, illetve szakszemináriumok a hallgatókat a szakirodalmi kutatásra, a tudományos munka technikájának és módszereinek, azaz a tudományos munkavégzésnek a megismerésére készítik fel, a tudnivalókat a szemináriumi dolgozatok, illetve a szakdolgozat (diplomamunka) különböző részleteinek, egységeinek elkészítésével összekapcsolva.

A VIII. félév végi II. szigorlat vizsgaanyaga a következő: 1. tájékoztatás: bibliográfia és dokumentáció (szóbeli); 2. információs rendszerek és információkereső rendszerek (szóbeli). Az egyetemi tanulmányokat a X. félév végén államvizsga zárja le; az államvizsgára bocsátásnak feltétele: a sikeres, elfogadott szakdolgozat (diplomamunka). Az államvizsga: 1. komplex kérdések a tíz félév tananyagából; 2. a szakdolgozat (diplomamunka) megvédése.

A könyvtár szakos hallgatók a gyakorlati ismeretek elsajátítása céljából a tantervben szereplő és az egyetemen belül végzett különféle (katalogizálási, osztályozási, bibliográfiai stb.) gyakorlatok mellett két hosszabb ideig tartó könyvtári gyakorlaton vesznek részt: 1. a hatodik félévet követő nyári szünidőben 4 hétig dolgoznak valamelyik vidéki közművelődési (városi, megyei) könyvtárban; 2. az utolsó, azaz az V. tanév valamelyik félévében 200 órás gyakorlaton vesznek részt valamelyik budapesti tudományos vagy szakkönyvtárban.

Az egyetemi könyvtárosképzés tanterve tehát – nem hanyagolva el a hagyományos



könyvtári és tájékoztatási szak- és munkaterületek oktatását sem – a modern követelményeknek megfelelően kifejezetten informatikai irányultságú, s az alapozó történeti ismereteken kívül kellő gondot fordít minden területen az elméleti stúdiumok megtanítására és kellő szintű gyakorlati készségek elsajátítására, továbbá a speciális kollégiumok keretében módot ad a hallgatóknak az őket érdeklő ismeret területen való nagyobb elmélyülésre.

Az egyetem nappali tagozatán – ahogy említettük korábban – évente meglehetősen alacsony számban végeznek fiatal könyvtári és tájékoztatási szakemberek. A könyvtár- és tájékoztatásügy ezt messze meghaladó igénye tette szükségessé már az 1950-es években a hatéves kétszakos esti és levelező tagozatos, illetve a hároméves kiegészítő tagozatos egyetemi könyvtárosképzés megindítását. A levelező és esti tagozaton a könyvtárakban és dokumentációs intézményekben dolgozó olyan szakképzetlen munkatársak szerezhettek egyetemi könyvtáros diplomát, akik középiskolai érettségi bizonyítvánnyal rendelkeztek, a kiegészítő tagozaton pedig az olyan könyvtárosok és dokumentalisták, akik korábban más tudományegyetemi szakokon, illetve más egyetemeken és egyetemi jogú főiskolákon szereztek diplomát. (Az esti, majd a levelező tagozatos képzés később az egyetemen megszűnt; a kiegészítő tagozat ma is funkcionál és nagyon jól bevált képzési forma.)

A tartalmilag a nappali tagozattal azonos, teljes körű könyvtárosi és informatikai képzést nyújtó hároméves kiegészítő tagozatos levelező képzés mellett létezik ennek egyfajta sajátos formája, az úgynevezett szakinformátorokat képző posztgraduális „szakmai információs szak”. Kétéves időkeretben egyetemi diplomá-

val rendelkező hallgatók a szöveges információfeldolgozás különféle problémáit ismerik meg a tagozaton. Egyelőre csak még mint tervről szólhatunk a szakmai információs szakhoz hasonló formában, idő- és órakeretben az 1988/89. tanévben megindítandó „könyvtártörténeti, könyvmuzeológiai szak”-ról, amely a történeti gyűjteményekben dolgozó diplomás szakembereket ismerteti meg, kétéves képzési időben, a munkájukhoz szükséges történeti, elméleti és gyakorlati szakismeretekkel.

### **A könyvtárosképzés rendszere**

A magyar könyvtár- és tájékoztatásügy szakemberszükséglete – korábbi felmérések szerint – évente több száz, egy kb. tíz évvel ezelőtti 1977/78-as felmérés szerint mintegy 500 fő. A magyarországi kívánalmak szerint ezeknek azonban csak kisebb részét, 20–25 százalékát kell egyetemen kiképezni, nagyobb részük (45–50 százalék) számára főiskolai végzettség, illetve könyvtárkezelői szintű kiképzés (30–35 százalék) szükséges. E szükségleteknek megfelelően alakult ki a magyarországi könyvtárosképzés rendszere, s a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészettudományi karán folyó egyetemi könyvtárosképzés mellett főiskolai szintű képzés is folyik három tanárképző főiskolán: Szombathelyen, Nyíregyházán és Budapesten. A főiskolai képzés az egyetemihez hasonlóan ugyancsak két szakos, s a nappali tagozaton négyéves. A két vidéki tanárképző főiskolán a nappali mellett levelező tagozaton, Budapesten pedig posztgraduális tagozaton folyik képzés.

A két felső szintű forma, az egyetemi és a tanárképző főiskolai képzés között nem

könnyű megvonni a határvonalat. Sommásan az alábbiak szerint lehet megtenni ezt: Az egyetemi oktatás célja olyan szakemberek képzése, akik elsajátították a könyvtári munka és a tudományos tájékoztatás elméletének és gyakorlatának alapismereteit, módszereit és technikáját, továbbá a könyvtári és könyvtárügyi, illetve tájékoztatásügyi tervezéshez és szervezéshez szükséges ismereteket is. A főiskolai képzés feladata, hogy a könyvtári tevékenység gyakorlatának alapismereteit, módszereit és eszközeit ismertesse meg a hallgatókkal; felkészítse őket a könyvtári és információs intézmények üzemszerű működtetésére, valamint a központi könyvtári és információs szolgáltatások közvetítésére, s végül biztosítsa számukra azokat a könyvtárpedagógiai ismereteket és készségeket, amelyek a felhasználókkal-olvasókkal való színvonalas kapcsolat létesítéséhez szükségesek. Az egyetemi képzés nagyobb mértékben nyújt tehát elméleti s vezetői, irányítási ismereteket, mint a főiskolai.

Végül a harmadik, a legelső képzettségi szintet jelentő könyvtárkezelői képzés során, amelyet egyes középiskolák, gimnáziumok, továbbá a hálózati és koordinációs központok végeznek, olyan munkatársak felkészítésére kerül sor, akik a differenciált szervezetű könyvtárakban a könyvtári rutinmunkával foglalkoznak, azaz olyan tevékenységekkel, amelyek nem igényelnek diplomás könyvtárosi szaktudást.

A három képzettségi szint tehát logikusan illeszkedik a magyarországi iskolarendszerbe: az egyetemi, a főiskolai, illetve a középiskolai képzés keretébe. A gyakorlat, az élet azonban mindig gazdagabb, változatosabb, mint az el-

mélet. Ezt az alaphelyzetet is bonyolultabbá teszi, hogy a tanárképző főiskolák könyvtár-tudományi tanszékei mellett a tanítóképző főiskolákon is folyik könyvtárosképzés, szakkollégiumok keretében. Az általános iskolák alsó tagozatának, az 1-4. osztályoknak tanítói – elhatározásuk szerint – könyvtárosi stúdiumokat is választhatnak szakkollégiumként. E kollégiumok arra készítik fel hallgatóikat, hogy az általános iskolákban oktatói, tanítói munkájuk mellett ellássák az iskolai könyvtárosi tevékenységet is, s többi kollégájukal együtt résztvegyenek a tanulók olvasóvá nevelésében, továbbá az olyan kis falusi településeken, ahol a közművelődési könyvtárosi tevékenység nem igényel teljes foglalkozású, önálló munkaerőt, részfoglalkozásban (mellékfoglalkozásban) községi könyvtárosként is tevékenykedjenek, illetve ahol egyetlen könyvtár, az ún. „iskolai és közművelődési könyvtár” elégíti ki a tanulók és felnőttek olvasási igényeit, e közös könyvtár könyvtárosai legyenek.

Ilyen módon alakult ki, hosszabb történeti fejlődés során, a könyvtárügy országos rendszerével párhuzamosan, s e rendszer igényeinek kielégítése céljából a könyvtárosképzés rendszere. Azok az emberek, akik e képzési rendszernek irányító személyiségei, könyvtárosok és tájékoztató szakemberek kiképzésének aktív résztvevői, világosan látják, milyen nagy a felelősségük a magyar könyvtárügy jövőjének alakítása szempontjából; felelősségteljes, fontos feladataiknak azonban csak akkor tudnak eleget tenni, ha a könyvtárpolitika és a könyvtárügy vezetőitől ehhez hatékony támogatást kapnak.

**Dr. Fülöp Géza**

## Kérdezz – felelek

**Többen kérdezték a rendes szabadság áthelyezés esetén történő kiadásával kapcsolatban:**

*„Milyen rendelkezés alapján köteles az igazgató a gyermekgondozási szabadság letelte után a könyvtárba áthelyezett anyának az előző munkahelyén ki nem vett, legtöbbször hosszú ideig tartó rendes szabadságát a munkaviszony megkezdésekor kiadni? Miért nem lehet a nagy mennyiségű, elmaradt szabadságot az előző*

*munkahelyen kiadni vagy pénzben megváltani?”*

**Válasz:**

Az 5/1981. (XII. 29.) ÁBMH számú rendelkezés (lásd a *Művelődési Közlöny* 1982. évi 11. számát) 1. paragrafusának értelmében a dolgozó anyát a rendes szabadság megilleti: a szülési szabadság teljes tartamára (a 24 hétre), továbbá a tiz éven aluli gyermek gondozása miatt munkában nem töltött időre, vagyis a szülési